

7. УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

УДК 658

БЕЗПЕКОВІ ПІДХОДИ ДО СУТНІСНО-ЗМІСТОВНОГО НАПОВНЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА»

Лепьохін О.В., к.е.н., доцент

*Запорізький національний університет
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66*

Lepekhyn@ukr.net

Досліджено теоретичні здобутки науковців щодо визначення сутності поняття «життєдіяльність» та «життєдіяльність підприємства». Життєдіяльність розглядається як система певних здатностей: до забезпечення повсякденної активної та пасивної діяльності, до динамічного розвитку, до взаємодії і взаємозв'язку між компонентами, задіяними в діяльності. Компаративний аналіз наукових та літературних джерел показав, що за відсутності чіткого тлумачення дефініції «життєдіяльність підприємства» у вітчизняних нормативно-законодавчих актах науковці та практики йдуть вузькофункціональним шляхом: вкладають різний зміст в цю категорію, виходячи або з позиції окремого аспекту діяльності підприємства, або з пріоритетів власного дослідження: розглядають життєдіяльність підприємства в контексті його життєвого циклу; в контексті фінансово-економічної діяльності; виробничо-збутової діяльності; інноваційно-інвестиційної діяльності; можливості використання ринкового потенціалу; з позицій забезпечення фінансово-економічної безпеки; в контексті конкурентоспроможності підприємства. Цей підхід має певні позитивні моменти: дозволяє оцінити масштабність категорії, визначити її складові, а отже – і віднайти найбільш значущі фактори, які спонукатимуть підприємства до більш ефективної діяльності, допоможуть розкрити «приховані» резерви. Встановлено, що в дослідженнях науковців простежується декілька підходів щодо сутнісно-змістовного наповнення категорії «життєдіяльність підприємства». Запропоновано розглядати життєдіяльність підприємств з позицій функціонального підходу, нерозривно пов'язаного з господарською діяльністю підприємства (виробничою, збутовою, фінансовою, економічною), безпекового підходу (фінансова та економічна безпека), ринкового підходу (пов'язаного з інноваційністю, конкурентоспроможністю підприємств та його здатністю до використання ринкового потенціалу), а також аналітичного підходу. Встановлено, що в більшості наукових праць, присвячених питанням аналізу та оцінки життєдіяльності підприємств, авторами основна увага приділяється або фінансовій стабільності та стійкості підприємства, або ефективності діяльності підприємства, або проблемам фінансово-економічної безпеки, або конкурентоспроможності. Обгрунтована доцільність розробки інтегрованого показника життєдіяльності підприємства та застосування системно-структурного підходу із використанням системного аналізу до аналізу життєдіяльності підприємств. Запропоновано визначення життєдіяльності підприємства як сукупності виробничо-збутових, інноваційних, фінансово-економічних здатностей, які регулюють діяльність підприємства в зовнішньому середовищі і спонукують до підвищення конкурентоспроможності.

Ключові слова: життєдіяльність підприємства, функціональний підхід, ринковий підхід, безпековий підхід, аналітичний підхід.

ПОДХОДЫ БЕЗОПАСНОСТИ К СУЩНОСТНО-СОДЕРЖАТЕЛЬНОМУ НАПОЛНЕНИЮ КАТЕГОРИИ «ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ»

Лепехин А.В., к.э.н., доцент

*Запорожский национальный университет
Украина, 69600, г. Запорожье, ул. Жуковского, 66*

Исследованы теоретические достижения ученых по определению сущности понятия «жизнедеятельность» и «жизнедеятельность предприятия». Жизнедеятельность рассматривается как система определенных способностей: к обеспечению повседневной активной и пассивной деятельности, к динамичному развитию, к взаимодействию и взаимосвязи между компонентами, задействованными в деятельности. Компаративный

анализ научных и литературных источников показал, что при отсутствии четкого толкования дефиниции «жизнедеятельность предприятия» в отечественных нормативно-законодательных актах ученые и практики идут узкофункциональным путем: вкладывают разный смысл в эту категорию, исходя или из позиции отдельного аспекта деятельности предприятия, или из приоритетов собственного исследования: рассматривают жизнедеятельность предприятия в контексте его жизненного цикла; в контексте финансово-экономической деятельности; производственно-сбытовой деятельности; инновационно-инвестиционной деятельности; возможности использования рыночного потенциала; с позиций обеспечения финансово-экономической безопасности; в контексте конкурентоспособности предприятия. Данный подход имеет определенные положительные моменты: позволяет оценить масштабность категории, определить ее составляющие, а следовательно – и найти наиболее значимые факторы побуждающие предприятия к более эффективной деятельности, помогут раскрыть «скрытые» резервы. Установлено, что в исследованиях ученых прослеживается несколько подходов к сущностно-содержательному наполнению категории «жизнедеятельность предприятия». Предложено рассматривать жизнедеятельность предприятий с позиций функционального подхода, неразрывно связанного с хозяйственной деятельностью предприятия (производственной, сбытовой, финансовой, экономической), безопасностного подхода (финансовая и экономическая безопасность), рыночного подхода (связанного с инновационностью, конкурентоспособностью предприятий и их способностью к использованию рыночного потенциала), а также аналитического подхода. Установлено, что в большинстве научных работ, посвященных вопросам анализа и оценки жизнедеятельности предприятий, авторами основное внимание уделяется или финансовой стабильности и устойчивости предприятия, или эффективности деятельности предприятия, или проблемам финансово-экономической безопасности, или конкурентоспособности. Обоснована целесообразность разработки интегрированного показателя жизнедеятельности предприятия и применения системно-структурного подхода с использованием системного анализа к анализу жизнедеятельности предприятий. Предложено определение жизнедеятельности предприятия как совокупности производственно-сбытовых, инновационных, финансово-экономических способностей, регулирующих деятельность предприятия во внешней среде и побуждающих к повышению конкурентоспособности.

Ключевые слова: жизнедеятельность предприятия, функциональный подход, рыночный подход, безопасное подход, аналитический подход.

SAFE THE APPROACHES TO ESSENTIAL AND SUBSTANTIAL CONTENT OF CATEGORY «ENTERPRISE ACTIVITY»

Lepokhin, O.V., PhD in Economics, associate professor,

*Zaporizhzhya National University
Ukraine, 69600, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66*

It has been researched the theoretical achievements of the scientists concerning identification the essence of concept "activity" and "enterprise activity". The activity is considered as a system of certain capabilities: to provide daily active and passive activities, to dynamic development, to interaction and relationship between components, inVolved in the activity. Comparative analysis of scientific and literary sources showed that in the absence of clear interpretation the concept "enterprise activity" in domestic legislations and regulations the scientists and practitioners goes through single-functional way: have a completely different meaning of given category, based either on the position of specific aspect of enterprise activity or priorities of own research: consider enterprise activity in a context of its activity cycle; in the context of financial and economic activity; innovative and investment activities; possibility of market potential using; from the perspective of ensuring the financial and economic security; in a context of enterprise competitiveness. Given approach have certain positive elements: allows estimating the magnitude of the category, to identify its components and, therefore – to find the most significant factors that will motivate the enterprises to more effective activity and will help to uncover "hidden" reserves. It has been established that several approaches for the essential and substantive content of the category "functioning" were observed in the scientists' researches. It has been proposed to consider the enterprises activity from a functional approach's perspective, inextricably bound up with business activity of the enterprises (manufacturing, sales financial, economic), safe approach (financial and economic security), market approach (inVolved with enterprises innovativeness and competitiveness and its ability to use market potential), as well as an analytical approach. It has been found that in most of scientific papers, devoted to the matters of analysis and evaluation the enterprises activity, the authors were mainly focused either on enterprises financial stability and sustainability or effectiveness of enterprises activity, or problems of financial and economic security, or competitiveness. It has been justified the feasibility of development the integrated indicator of enterprises activity and implementing the systemic and structural approach using systemic analysis for the analysis of enterprise activity. It has been proposed the definition of enterprises activity as an aggregate of manufacturing and sales, innovative, financial and economic capabilities, adjusting the enterprises activity in the external environment and motivate to competitiveness's increasing.

Key words: enterprises activity, functional approach, market approach, safe approach, analytic approach.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Соціально-економічний стан країни, що сформувався останніми роками, визначає характер і напрям розвитку як економіки взагалі, так і діяльності підприємств. Факторами стримування залишаються конфлікт на сході країни, слабкий зовнішній та внутрішній попит, обмежений доступ підприємств до інвестиційного капіталу, енергомісткість технологій, тривалий виробничий цикл, недостатня конкурентоспроможність підприємств, низький рівень впровадження інновацій у виробництво.

Протягом 2017 року в промисловості простежується негативна динаміка індикатора ділової впевненості, індикатор ділового клімату в промисловості загалом знизився порівняно з початком року на 1%. Згідно із статистичними даними за перше півріччя 2017 року кількість збиткових підприємств становить 31,2%. Такий стан справ актуалізує важливість і пріоритетність розгляду питань теорії, методики та практики забезпечення життєдіяльності підприємств.

Недостатня розробленість термінологічного апарату та відсутність систематизації підходів до сутнісно-змістовного наповнення поняття «життєдіяльність підприємства» як наукової категорії певною мірою гальмує розвиток як методологічної бази, так і вирішення питань ефективного управління життєдіяльністю підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В умовах економічної нестабільності проблема забезпечення життєдіяльності підприємств дедалі більше набуває важливого значення. Незважаючи на те, що поняття «життєдіяльність підприємства» є складною економічною категорією, для якої характерна складність тлумачення, виникає необхідність у аналізі різноманітних підходів до визначення суті цього поняття.

Питання, пов'язані із життєдіяльністю підприємств, досліджувались як закордонними, і вітчизняними науковцями. Зазначимо, що за відсутності чіткого тлумачення дефініції «життєдіяльність підприємства» в нормативно-законодавчих актах науковці в пошуках її сутності йдуть вузькофункціональним шляхом: вкладають різний зміст в цю категорію, виходячи з позиції окремого аспекту діяльності підприємства, тих чи інших пріоритетів дослідження. Такий підхід має певні позитивні моменти, зокрема, дозволяє оцінити масштабність категорії, визначити її складові, а отже – і віднайти найбільш значущі фактори, які спонукатимуть підприємства до більш ефективної діяльності, допоможуть розкрити «приховані» резерви, дозволять підвищити здатність до динамічного розвитку.

Доволі часто поняття життєдіяльності підприємства науковці розглядають у контексті життєвого циклу. Віддаючи належну повагу всім дослідникам, які притримуються такої думки, наведемо деяких з них: О.В. Мишко, О.М. Ястремська, Г.В. Верещагіна, О.В. Авраменко, О.В. Лепьохін [1; 2, с. 95; 3]. І якщо на думку О.В. Мишко життєдіяльність підприємства – це складний процес, який є результатом неперервного циклічного руху грошових коштів [1], то колектив авторів монографічного дослідження «Управління життєдіяльністю підприємств промисловості» пов'язують життєдіяльність підприємства зі стадіями життєвого циклу всіх видів діяльності: операційної, інноваційної, логістичної, управлінської, крім того акцентують увагу на впливі на життєдіяльність економічної і фінансової безпеки та конкурентоспроможності [2]. На слушну думку О.В. Лепьохіна, необхідність визначення проблем забезпечення життєдіяльності виникає незалежно від поточного етапу життєвого циклу [3].

Наукова думка доволі часто пов'язує життєдіяльність підприємств із фінансовою та економічною діяльністю. Майже всі вітчизняні фахівці, які переймаються проблемами фінансового і економічного аналізу та фінансового менеджменту прямо або опосередковано вказують, що життєдіяльність підприємства залежить від показників його фінансово-економічної стабільності, платоспроможності, ліквідності та рентабельності. Так, О.С. Стоянова,

Т.Б. Крилова, І.Т. Балабанов, О.В. Бикова, І.Г. Кукукіна, Ю.С. Масленченков, І.А. Бланк та Т.В. Ващенко ґрунтовно дослідили фінансову складову життєдіяльності підприємства, і визначили, що «життєдіяльність підприємства» являє собою складну інтерференцію довго – і короткострокових феноменів.

Гарні результати (солідний оборот, гідна частка ринку, високі платоспроможність, ліквідність і рентабельність) можуть вийти тільки при виборі й реалізації розв'язків, адекватних вимогам середовища й відповідних до магістральної лінії розвитку підприємства» [4, с. 243].

К. Бурманн пов'язує життєдіяльність підприємств з можливістю використання ринкового потенціалу та нематеріальними організаційними можливостями зростання вартості підприємств в майбутньому та забезпечення подальшого їх розвитку [5].

Віддаючи належне доробкам науковців, зауважимо, що невирішеними залишаються питання щодо визначення сутності життєдіяльності підприємства та систематизації підходів до сутнісно-змістовного наповнення цієї категорії.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Мета статті полягає в узагальненні та систематизації науково-теоретичних підходів до сутнісно-змістовного наповнення категорії «життєдіяльність підприємства». Для досягнення визначеної мети в статті було поставлено такі завдання: дослідження теоретичних здобутків науковців щодо визначення сутності поняття «життєдіяльність підприємства»; встановлення взаємовпливу виробничо-збутової, фінансово-економічної, інноваційної діяльності підприємства із життєдіяльністю підприємства; систематизація підходів науковців до сутнісно-змістовного наповнення поняття «життєдіяльність підприємства» з позицій системного аналізу і на цій основі визначення дефініції «життєдіяльність підприємства», що дозволить розширити знання щодо теорії діяльності та розвитку підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття «життєдіяльність» у пересічних громадян асоціюється з біологією (життєдіяльність флори та фауни), медициною і соціумом (життєдіяльність людини), із безпекою людини (безпека життєдіяльності людини). Тобто із сферами наукових знань, безпосередньо не пов'язаними з фінансово-економічною діяльністю суб'єктів господарювання. Незважаючи на це, у вітчизняних фахових фінансово-економічних джерелах останніх п'ятнадцяти – двадцяти років доволі часто можна зустріти словосполучення «життєдіяльність підприємства», «життєдіяльність організації» тощо.

Для чіткого розуміння поняття «життєдіяльність підприємства» здійснимо стислий екскурс щодо трактування дефініції «життєдіяльність».

Попередній аналіз показав, що «життєдіяльність» науковцями та практиками розглядається у двох основних «іпостасях»: життєдіяльність людини та життєдіяльність суб'єктів господарювання (підприємств, організацій).

У ст. 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів» від 06.10.2005 р. №2961-IV наводиться трактування життєдіяльності людини як повсякденної діяльності, здатності організму особи здійснювати діяльність у спосіб і в межах, звичайних для людини.

Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює термін життєдіяльність як сукупність життєвих функцій організму [6, с. 369].

У межах безпеки життєдіяльності людини життєдіяльність розглядається як:

- система безперервного динамічного розвитку й удосконалення;
- складна система взаємопов'язаних компонентів середовища, основу якої становлять природні чинники життя, люди, засоби праці, результати праці. Взаємодія і взаємозв'язок між компонентами здійснюється за допомогою діяльності [7].

Виходячи з викладеного, життєдіяльність – це система певних здатностей до певних дій, зокрема: здатностей до забезпечення визначених або запланованих параметрів повсякденної діяльності, здатностей до активної та пасивної діяльності, до динамічного розвитку; здатностей до взаємодії і взаємозв'язку між компонентами, задіяними в діяльності.

Складнішою є ситуація із розумінням життєдіяльності підприємства (організації). У законодавстві України не існує правової норми, яка б чітко визначала категорію «життєдіяльність підприємства» або «життєдіяльність організації».

За висловом О.В. Лепьохіна, з яким повністю погоджуємося, «...життєдіяльність підприємства є складним поетапним процесом розвитку під впливом великої кількості чинників. У забезпеченні життєдіяльності підприємств беруть участь і структури внутрішніх підрозділів (відділи, служби, філії тощо), і різні суміжні в галузі зовнішні загальногосподарські і спеціально створені структури» [3].

Огляд літературних джерел показав, що в дослідженнях науковців простежується декілька підходів щодо сутнісно-змістовного наповнення категорії «життєдіяльність підприємства». Назвемо їх «функціональний», «безпековий», «ринковий» та «аналітичний» (рис. 1).

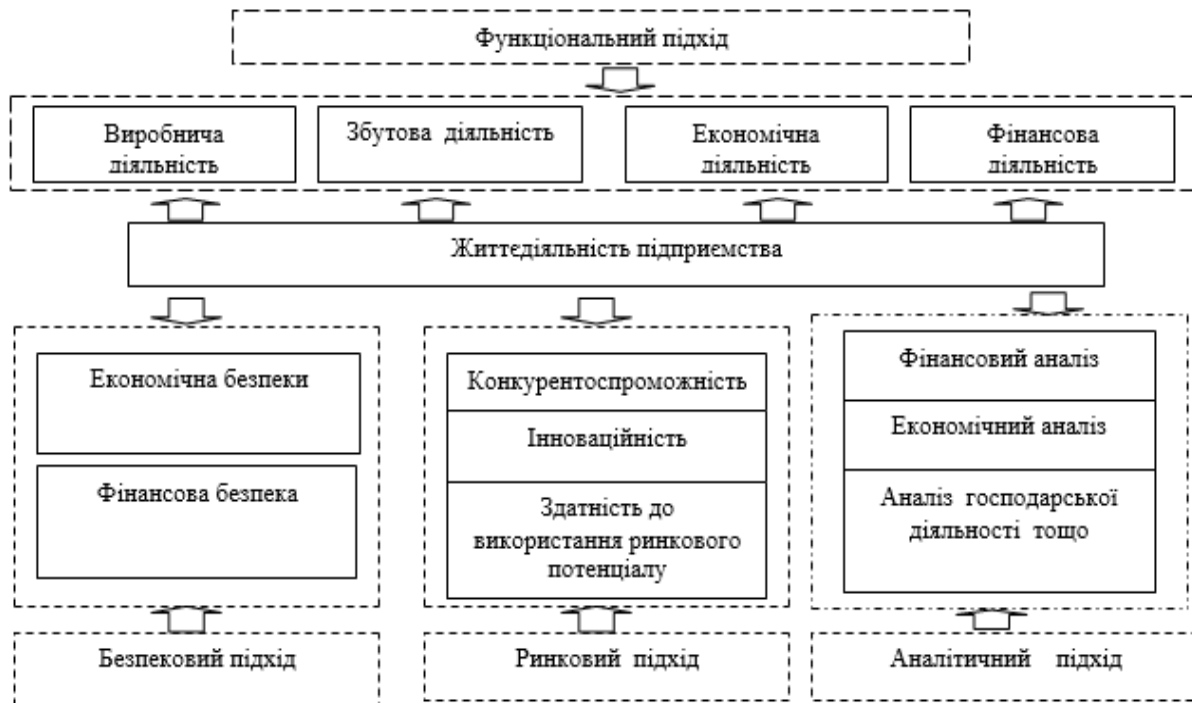

Рис. 1. Підходи до сутнісно-змістовного наповнення категорії «життєдіяльність підприємства»*

*Авторська розробка

Перший підхід – функціональний, нерозривно пов'язаний із повсякденним функціонуванням підприємства, тобто його господарською діяльністю. За дослідженнями науковців на життєдіяльність підприємства впливають:

- фінансова діяльність. На тому, що фінансова діяльність забезпечує життєдіяльність підприємства, акцентує увагу більшість науковців, праці яких присвячено проблемам фінансів підприємств, фінансового аналізу, фінансового менеджменту, зокрема, Г.В. Савицької, О.М. Ястремської, Г.В. Верещагіної, О.В. Авраменко, О.С. Стоянової, І.А. Бланка та ін. [8, с. 5; 2, с. 95; 4];
- економічна діяльність. Згідно з П.В. Круш економічна діяльність – це «...практична робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів» [9]. Про вплив економічної діяльності, зокрема, управління витратами, на життєдіяльність

підприємства вказує і А.В. Череп в дисертації «Управління витратами підприємств харчової промисловості в ринкових умовах господарювання» [10, с. 3];

- збутова (маркетингова) діяльність. Як зазначає Н.П. Білецька, основною формою економічної життєдіяльності підприємств в умовах ринкової економіки є маркетинг [11].

Другий підхід – безпековий. У більшості науково-практичних публікацій та навчальних джерел, присвячених проблемам управління та оцінки рівня фінансової, економічної й фінансово-економічної безпеки підприємств, автори або наголошують на впливі фінансово-економічної безпеки на життєдіяльність [2, с. 95-138; 9], або ототожнюють категорії «життєдіяльність підприємства» та «фінансова безпека», «економічна безпека», «фінансово-економічна безпека» підприємства. Не підлягає сумніву той факт, що будь-яка із зазначених безпек впливає на життєдіяльність підприємства. Але ототожнення життєдіяльності із безпекою не зовсім коректне, оскільки, як слушно зазначає Г.Л. Вербицька, безпека – це заходи або дії, що забезпечують недопущення і оперативне реагування на відповідні загрози заради безпечного функціонування [12], а життєдіяльність, як показав компаративний аналіз наукових та літературних джерел [2, 3, 4, 8, 9, 11], пов'язана із фінансовою, економічною, інноваційною, виробничо-збутовою діяльністю та, що важливо, з фінансово-економічною безпекою підприємства, тобто фінансово-економічна безпека – є складовою, яка забезпечує життєдіяльність.

Третій підхід – ринковий. Згідно з цим підходом на життєдіяльність підприємства впливає його конкурентоспроможність та інноваційність. Так, Г.Л. Азоев та А.П. Челенков зазначають: «...високий рівень конкурентоспроможності – це основна умова життєдіяльності підприємства» [13, с. 4]. На тому, що конкурентоспроможність та інноваційність відносяться до основних факторів підтримки життєдіяльності підприємств, наголошують і автори монографії «Управління життєдіяльністю підприємств промисловості»..., які зазначають: «...інновації є ефективним засобом конкурентної боротьби, вдале використання якої дозволяє підтримувати сталу динаміку життєдіяльності підприємства в позитивному напрямі» [2, с. 9].

Четвертий підхід – аналітичний. Певним продовженням наукової думки щодо вивчення теоретичних аспектів життєдіяльності підприємства є результати методичних пошуків фахівців, присвячених проблемам її аналізу та оцінки.

У більшості наукових праць та інших джерел, присвячених питанням аналізу та оцінки життєдіяльності підприємств, авторами основна увага приділяється або фінансовій стабільності та стійкості підприємства [2, 4, 8], або ефективності діяльності підприємства [3, 8, 10], або проблемам фінансово-економічної безпеки [2, 9], або конкурентоспроможності [2, 13]. І якщо вузькофункціональний підхід до розуміння дефініції «життєдіяльність підприємства», як зазначено раніше, має позитивні сторони, то аналітичний підхід лише за вузькофункціональним підходом, видається дискусійним, адже, як показав попередній аналіз, життєдіяльність підприємства – комплексне поняття потребує і комплексного підходу до аналізу.

Для оцінки життєдіяльності підприємства, на нашу думку, має значення:

- по-перше, множина елементів оцінки – елементи функціонального, ринкового та безпекового підходів, наведені на рис. 1;
- по-друге, вибір підходів та методів, які повинні підпорядковуватись такій логіці: *ретроспектива* → *сьогодення* → *перспектива*, тобто враховувати результати діяльності в минулому, дозволяти комплексно оцінити реальний стан справ, допомагати визначити тенденції розвитку на основі прогнозу в першу чергу внутрішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства. Для того доцільно застосовувати системно -

структурний підхід (оскільки саме він дозволяє дослідити всю множину елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними) із використанням системного аналізу;

- по-третє, вибір критеріїв та показників;
- по-четверте, застосування інтегрованого показника, який враховує всі аспекти діяльності підприємства.

Але ці питання є предметом подальшого дослідження.

ВИСНОВКИ

Проблеми життєдіяльності підприємства привертають увагу вітчизняних науковців понад двадцять років і досить широко представлені у фахових публікаціях. Дослідження показали відсутність тлумачення життєдіяльності підприємства в нормативно-законодавчих актах та однозначного розуміння цієї дефініції серед науковців. За результатами компаративного аналізу наукових та літературних джерел встановлено: життєдіяльність підприємств, з одного боку, пов'язана з організаційною структурою підприємства, а з іншого – з фінансовою, економічною, інноваційною, виробничо-збутовою діяльністю, фінансово-економічною безпекою підприємства. За результатами аналітичного огляду теоретичних здобутків науковців та практиків щодо розуміння життєдіяльності підприємств було встановлено, що їх можна об'єднати в чотири укрупнені підходи: функціональний, безпосередньо пов'язаний виключно з господарською діяльністю (виробнича, фінансова, економічна, збутова); безпековий, пов'язаний із забезпеченням фінансової та економічної безпеки підприємства; ринковий, у межах якого на життєдіяльність підприємства впливають конкурентоспроможність, інноваційність та здатність до використання ринкового потенціалу; аналітичний (оціночний), згідно з яким фахівцями розглядаються переважно питання фінансово-економічної оцінки життєдіяльності підприємства.

Результати проведених літературних досліджень дозволяють запропонувати таке визначення: життєдіяльність підприємства являє собою сукупність виробничо-збутових, інноваційних, фінансово-економічних здатностей, які регулюють діяльність підприємства в зовнішньому середовищі й спонукають до підвищення конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мишко О.В. Фінансове планування як механізм управління грошовими потоками підприємства. *Ефективна економіка*, 2013. № 12. URL : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekono.mika&s=%3C/p%3E%3Cp%20id=&z=2613>
2. Управління життєдіяльністю підприємств промисловості: монографія / [О.М. Ястремська, Г.В. Верещагіна, О.В. Авраменко та ін.]; за заг. ред. Ястремської О.М., Верещагіної Г.В. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 432 с.
3. Лепьохін О.В. Методологічні підходи до управління життєдіяльністю підприємств у сучасних умовах господарювання. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*, 2014. № 1 (21). С. 40–46.
4. Финансовый менеджмент: теория и практика / [Е.С. Стоянова, Т.Б. Крылова, И.Т. Балабанов и др.]: 6-е изд. Москва : Перспектива, 2010. 656 с.
5. Бурманн К. Нематериальные организационные способности как компонент стоимости предприятия. *Проблемы теории и практики управления*. 2003. № 3. С. 99–104.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 [уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини: навч. посіб. 6-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 332 с.
8. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник. Москва : Инфра-М, 2009. 536 с. 5-е изд., перераб. и доп.
9. Круш П.В., Овчаренко А.Ю. Теоретичні засади антикризового управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Сучасні проблеми економіки та підприємництва*, 2011. вип. 6. С. 129–135.

10. Череп А.В. Управління витратами підприємств харчової промисловості в ринкових умовах господарювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.е.н.: спец. 08.00.04. «Економіка і управління підприємствами (харчова промисловість)» Київ, 2008. 39 с.
11. Білецька Н.П. Використання маркетингових досліджень на ринку поліграфічної продукції. *Укр. акад. друкарства. Наукові записки*, 1999. № 1. С. 106–108.
12. Вербицька Г.Л. Управління економічним ризиком. *Фінанси України*, 2004. № 4. С. 34–41.
13. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы. Москва: ОАО «Типография НОВОСТИ», 2000. 256 с.

REFERENCES

1. Myshko, O.V. (2013), “Financial planning as a mechanism for managing cash flows of an enterprise”, *Efektivna ekonomika*, Vol. 12, available at: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektivna-ekonomika&s=%3C/p%3E%3Cp%20id=&z=2613>.
2. Yastrems'ka, O.M. and Vereschahina, H.V. and Avramenko, O.V. et al. (2014), *Upravlinnia zhyttiediial'nistiu pidpriemstv promyslovosti* [Management of vital activity of industrial enterprises], KhNEU im. S. Kuznetsia, Kharkiv, Ukraine.
3. Lep'okhin, O.V. (2014), “Methodological approaches to managing the life of enterprises in modern economic conditions”, *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, no. 1 (21), pp. 40–46.
4. Stojanova, E.S. and Krylova, T.B. and Balabanov, I.T. et al. (2010), *Finansovyy menedzhment: teoriya i praktika* [Financial management: theory and practice], Perspektiva, Moscow, Russia.
5. Burmann, K. (2003), “Intangible organizational abilities as a component of enterprise value”, *Problemy teorii i praktiki upravlenija*, Vol. 3, pp. 99–104.
6. Busel, V.T. (2005), *Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy: 250000* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language: 250000], Perun, Kyiv, Irpin', Ukraine.
7. Lapin, V.M. (2007), *Bezpeka zhyttiediial'nosti liudyny* [Safety of human life], 6-th ed., Znannia, Kyiv, Ukraine.
8. Savickaja, G.V. (2009), *Analiz hozjajstvennoj dejatel'nosti predprijatija* [Analysis of the economic activity of the enterprise], 5-th ed., Infra-M, Moscow, Russia.
9. Krush, P.V. and Ovcharenko, A.Yu. (2011), “Theoretical principles of anti-crisis management of financial and economic safety of the enterprise”, *Suchasni problemy ekonomiky ta pidpriemnytstvo*, no. 6, pp. 129–135.
10. Cherep, A.V. (2008), “Management of expenses of food industry enterprises in market conditions of management”, Doctor of Economic Sciences Thesis, Economics and Management of Enterprises, Kyiv, Ukraine.
11. Bilets'ka, N.P. (1999), “Use of marketing research in the market of printing products”, *Naukovi zapysky Ukrain'skoi akademii drukarstva*, no. 1, pp. 106–108.
12. Verbyts'ka, H.L. (2004), “Management of the economic risk”, *Finansy Ukrainy*, Vol. 4, pp. 34–41.
13. Azoev, G.L. and Chelenkov, A.P. (2000), *Konkurentnye preimushhestva firmy* [Competitive advantages of the company], Tipografija NOVOSTI, Moscow, Russia.